

En el llibre coordinat per la professora Gordón trobem dos capítols dedicats a la toponomàstica andalusa, el referit a l'Andalusia Occidental, a càrrec de Stefan Ruhstaller i el que ella mateixa redacta sobre l'Andalusia Oriental. Malgrat els seus defectes i errors, hi ha aquí un repertori general del qual es pot partir: *Inventario de toponimia andaluza* (1990), publicat per la Junta de Andalusia. En la bibliografia referida a aspectes generals i particulars és colpidora la presència de dos noms, els de Gordón i de Ruhstaller, amb treballs que destaquen per la seva quantitat i qualitat. En la part oriental, especialment en els territoris que van pertànyer al regne nazarí de Granada, els estudis de toponímia aràbiga i mossaràbiga han estat ben descabdellats. És gratificant poder llegir, referit a una zona de parla castellana: «los estudios sobre toponimia de Andalucía Oriental no son, ni mucho menos, escasos» (p. 308). La desiderata que es podria establir per tota Andalusia seria la necessitat de procedir a un treball sistemàtic de recollida de la toponímia oral. També la documental, però potser no sigui tan urgent. Reproduïm les paraules de María Dolores Gordón: «Se echa en falta ...un trabajo de recopilación sistemática basado en una metodología fiable desde el punto de vista lingüístico de la toponimia, tanto en forma de encuestas orales directas como en forma de análisis de la documentación histórica conservada en los archivos, para a continuación acometer la tarea de un estudio exhaustivo de los nombres de lugar de áreas bien delimitadas» (p. 308).

A la fi d'aquesta revisió del llibre *Toponimia de España*, hem de dir que valorem molt l'esforç realitzat per la coordinadora i per tots els col·laboradors. I volem manifestar la nostra comprensió: en unes vint pàgines —que és el que ha tingut a la seva disposició cada col·laborador— no es pot parlar de tot ni de tothom. Però se n'han sortit prou bé i el resultat n'és una obra útil, que pot preparar el camí cap a projectes de conjunt i de gran abast, fonamentals per a la ciència onomàstica del segle XXI.

XAVIER TERRADO
Universitat de Lleida

GUIA I MARÍN, Josep (2010): *Ficció i realitat a l'Espill. Una perspectiva fraseològica i documental*. València: Publicacions de la Universitat de València, 260 p.

Si examinem la nodrida bibliografia amb què l'autor clou el seu estudi (p. 251-260), ens adonarem de seguida que tractar de trobar una perspectiva innovadora a un estudi sobre l'*Espill* no és gens fàcil, i això que, com el mateix autor reconeix tot just començar el seu pròleg, ens trobem davant un text *inexhaustible* (p. 9), val a dir: que genera constantment noves lectures i noves interpretacions. Com s'esdevé, al capdavant, amb qualsevol obra de l'ambició i la mestria d'aquesta.

Per això mateix, i en coherència amb el que acabe d'expressar, l'autor ha cercat un enfocament nou i ha renunciat, alhora, a la temptació d'endinsar-se pels camins de les interpretacions globalitzadores. Tant l'una cosa com l'altra es pot comprovar ben fàcilment en el títol del present estudi, que no amaga que s'estudiarà l'esmentada obra prioritàriament, si no exclusiva, des d'una doble perspectiva: la fraseològica i la documental.

Abans, però, d'examinar amb una mica de detall totes dues perspectives, m'apressaré a indicar-hi que si bé el llibre es troba lluny, com ja he indicat, de ser una *enciclopèdia* del seu objecte d'estudi, ens sobta per la seua extraordinària coherència, cosa que permet una lectura continuada on pràcticament cap dada és sobrerera ni es troba aïllada del conjunt. Un mèrit d'*arquitectura* textual que és per a mi el primer mèrit dels que reuneix l'obra del professor Josep Guia i Marín.

A ningú no se li amaga que la perspectiva fraseològica era poc menys que obligada en un estudi que, com l'autor reconeix, «prové, fonamentalment, del tercer capítol de la meua tesi doctoral en Filologia, la qual tracta sobre l'anàlisi fraseològica de l'*Espill*» (p. 10). Anàlisis fraseològiques que el mateix autor ha estès a altres obres de la literatura catalana feta a la València de la segona meitat del segle XV. Com a mostra del rigor que ha emprat Josep Guia en aquestes anàlisis tenim, és clar, la seua tesi doctoral: *Principis teòrics i metodològics per a l'estudi de les unitats fràsiques en textos versificats*.

Anàlisi fraseològica de l'Espill (Universitat de València, 2008), a més d'un seguit d'articles publicats als darrers deu anys, i als quals cal sumar els que, de les darreries dels anys vuitanta del segle passat ençà, ha escrit en col·laboració amb la professora Maria Conca, sobre paremiologia, i que es troben en l'arrel dels seus estudis sobre les unitats fràsiques.

Aquesta perspectiva qualla, en el present estudi, en un sòlid capítol, el segon, que —sota l'equívoc títol de *Fonts*— ens ofereix anàlisis comparatives d'unitats fràsiques contingudes en aquesta obra i en d'altres del segle xv. No s'hi pretén, és clar, aplicar aquesta metodologia a totes les possibles fonts de l'*Espill* que la crítica i l'erudició han anat identificant en els darrers segles. S'hi limita, doncs, l'autor a l'anàlisi de l'obra de cinc autors: Bernat Metge (*Lo Somni*), Guillem de Cervera (*Versos proverbials*), Francesc Eiximenis i Francesc Via (diverses obres) i, per fi, Joan Roís de Corella i la seua traducció catalana de *Lo Cartoixà* de Ludolf de Saxònia. Són centenars els exemples adduïts tot al llarg d'aquest extens capítol, on l'estudi comparatiu amb les unitats fràsiques extretes de la traducció de Roís de Corella ocupa un lloc preeminent (gairebé un centenar de pàgines).

És clar que entre tots aquests exemples hi poden haver alguns casos més discutibles, però també ho és que d'altres em semblen d'una solidesa innegable: consulteu, per exemple, els que trobem a les p. 84-85 (cateminant / e batejant, vv. 3853-3854 de l'*Espill*), 93-95, 96-97, 130-131, i un llarg etcètera. Cal afegir, a més a més, que en tots ells, el mètode emprat per l'autor no es limita a identificar les fonts dels versos alludits, sinó que contribueix a aclarir el seu significat concret, la qual cosa esdevé fonamental en un text de lectura en ocasions prou complexa. Servesca d'exemple del que acabe de dir, la interpretació (més ajustada al context, la font i la tradició bíblica) dels versos 13292-13303, on s'al·ludeix no pas al sacrifici d'Isaac per Abraham (com s'havia dit fins ara), sinó a l'encontre del propi Abraham amb Melquisedec, episodi molt clarament narrat a la traducció de *Lo Cartoixà* (p. 93-95).

L'exemple esmentat, per altra banda, ens serveix per a deixar clar la utilitat del mètode emprat per arribar a nivells interpretatius que, altrament, serien molt difícils d'assolir. No ens podem estendre més en aquest aspecte, tot i que és clar que alguns dels nombrosos casos estudiats per l'autor ens condueixen directament cap a la segona de les *perspectives* d'estudi: la *documental*.

Una perspectiva que, apressem-nos a dir-ho, va molt més enllà de la documentació filològica, bíblica i literària ja emprada a bastament per a reforçar el caràcter de font que per a l'*Espill* té la traducció catalana de *Lo Cartoixà*, almenys per a gran nombre d'unitats fràsiques. En efecte: els capítols tercer (*Temps i espai de la ficció autobiogràfica*) i quart (*Dades per a la datació de l'escriptura real*) van plens dels fruits d'una minuciosa recerca documental que no dubte a qualificar d'impecable. Gràcies a ella, precisarà les referències històriques que podem trobar dins el text (al segon apartat del capítol tercer: «Dades externes», p. 187-194), la qual cosa li permetrà d'establir una cronologia on combina les esmentades dates externes amb les *internes*, que prèviament havia comentat. El capítol ens aporta, tot seguit, un apartat dedicat a l'estudi de les «set referències externes, deixades anar també per l'autor çà i lla, que presenten diferents graus de contradicció amb la temporalitat de la vida fictícia del protagonista» (p. 194).

Si aquest capítol tercer, pel que hem vist, és un bon exemple dels fruits que dona la combinació de la minuciosa lectura crítica del text amb la recerca documental, més rellevància encara cobra el darrer dels capítols esmentats (el quart), on no es limita a assenyalar (com ja havia fet la crítica amb anterioritat) l'existència de referències històriques dins el text de l'*Espill*, sinó que les analitza i les documenta, sempre amb l'objectiu de contribuir a la seua datació exacta.

Són, per cert, casos realment interessants els que Guia estudia en aquest capítol, com el mot *pinçat* que es troba al vers 154, i que ja havia cridat l'atenció del canonge Roc Chabàs al seu estudi de l'obra. Ara, el nostre autor, alliberat del pes de la datació tradicional de l'*Espill* (car això és el que tracta específicament aquest capítol: d'alliberar-nos del pes de lectures tradicionals i permetre'ns lectures *lliures* del que diu realment el text) es referma en el valor de *pinçar un text* que té el mot i que ens remet directament a la composició de textos en les imprentes. Un altre bon exemple de l'ús de fonts documentals que fa Josep Guia per a datar referències històriques serà el seu estudi dels versos 1086-6 («de un canari / o cautiui strany»), a partir del qual fixarà el *terminus a quo* de la notícia en l'any 1489. Una altra

referència a la qual també atorga Guia una gran importància és la que podem trobar sobre l'Hospital d'En Clapers (als versos 921-3: «Fora el portal / vers l'espital / d'en Clapers dit»); la documentació emprada per l'autor li permetrà ara datar la referència entre els anys 1471-1476.

Comptat i debatut, la lectura que Guia ens ofereix de l'*Espill* descansa en dues sòlides tècniques: l'anàlisi de les unitats fràsiques i l'estudi *documentat* de les referències històriques que ens ofereix el text. Tècniques que es combinen, per exemple, quan la datació de la traducció catalana de *Lo Cartoixà* li permetrà de precisar també la del propi *Espill*. I és que si l'anàlisi de determinades unitats fràsiques li ha permès d'establir la dependència de la segona obra respecte de la primera, és obvi que la fixació de la data de la traducció d'aquesta ens ajudarà a datar el propi *Espill*. En aquest cas concret, la utilització de les pertinents fonts documentals permetrà situar el *terminus a quo* de la traducció del primer llibre de *Lo Cartoixà* en el 1479. Data que significa, en mots de l'autor de l'estudi, que «un hipotètic i puntual lliurament a l'autor de l'*Espill* dels fulls de la traducció de *Lo Cartoixà* no podia retrotraure la redacció completa de l'*Espill* a una data anterior a 1478» (p. 229).

Els fruits de la utilització coordinada d'aquestes dues tècniques els podem trobar igualment al capítol cinquè (*Correccions de lectura*), terme amb el qual l'autor es refereix «tant a la interpretació correcta de determinats passatges de l'obra com a esmenes en la transcripció i les traduccions.» (p. 231). Es tracta d'un capítol on es recullen aspectes ja tractats en els capítols anteriors (les correccions històriques i contextuals i de caire bíblic), però també s'analitzen errors de transcripció i de traducció comesos pels editors i traductors que s'han ocupat amb anterioritat de l'*Espill* en no haver-hi advertit, per exemple, l'existència de proverbis com «Bé n'haja la guerra, que fa rei cortés» (present als vv. 1812-3) o de locucions verbals com «beure en carabassa» (vv. 4276-7), per no posar-hi més que un parell d'exemples ben significatius.

D'acord amb el que ací acabe de comentar, és clar que els capítols segon a quart conformen el gruix d'aquest estudi (per quantitat, qualitat i interès de les conclusions a què s'hi arriben). El cinquè aleshores seria una conseqüència lògica dels anteriors. Mancaria, doncs, referir-me breument al primer, que té un títol per a mi equívoc (*Introducció a l'Espill*) i al sisè i darrer (*Valor fraseològic de l'Espill*). Dic que el títol del primer és equívoc perquè crea unes expectatives errònies sobre el llibre (un altre estudi més de conjunt) quan la realitat és que funciona més aviat com els primers capítols de les tesis doctorals, que els doctorands aprofiten per a resumir l'estat de la qüestió i introduir-hi informacions que després seran rellevants per al desplegament de la tesi estricta. En aquest cas concret, a l'apartat «Edicions i traduccions» es fa un estudi exhaustiu de totes les edicions existents, traduccions incloses. Tot i que podria semblar un simple apartat erudit, veurem com a la part final de l'estudi (al capítol cinquè sense anar-hi més lluny), l'autor té molt present aquesta informació per tal de fer les corresponents correccions de lectura.

Hi ha, a més a més, dos elements a tenir en compte en aquest primer capítol: l'acceptació pragmàtica de la «descripció i contingut» i de l'autoria. Sobre la primera, és clar que no és l'objecte del llibre cercar, com ja s'ha indicat adés, noves lectures de l'obra, sinó fixar el focus en anàlisis molt més de detall, que al capdavant són sempre les més profitoses com ben bé podem veure en el present estudi. En relació a l'autoria, el to neutre amb què Josep Guia exposa el que és opinió de tota la crítica (que Jaume Roig n'és l'autor) pot servir-nos d'indici d'un dels corrents de fons que travessen el llibre, pràcticament de la primera pàgina a la darrera: el qüestionament, assenyat i rigorós, de la informació emprada per a ratificar aquesta opinió.

Si, explicat així el primer capítol, resta clar que per a mi manté una unitat clara amb la resta de l'obra (molt més enllà del seu caràcter convencional d'*introducció*), el darrer funciona més aviat com una confirmació de la tècnica emprada, la de l'anàlisi fraseològica, que en mans de Josep Guia esdevé, com ell mateix ens diu a la pàgina 245: «un mètode que ajuda a l'anàlisi del discurs, que ens permet conèixer les tècniques discursives de l'autor i gairebé caracteritzar-ne l'estil.». Val a dir, doncs, que funciona aquest capítol com una mena de *primeres conclusions* que obren les portes a un *Epíleg* que, en la seua brevetat (un parell de pàgines i prou) és més aviat una porta a posteriors estudis, reflexions i, cal suposar-ho, debats. Perquè és ara quan Josep Guia ens diu la seua sobre l'autoria de l'*Espill*, «escri-

ta per un gran escriptor, posseïdor d'una vasta enciclopèdia de coneixements humanístics i, segurament, mestre en teologia» (p. 250). Afirmació basada en l'anàlisi comparativa desenvolupada, molt especialment (no pas, però, exclusivament) al capítol segon. Afirmació que, a més, es complementa amb les conclusions obtingudes als capítols tercer i quart, que ens situen l'escriptura de l'*Espill* en qualsevol cas després del 1478, data de la mort de Jaume Roig.

Com és obvi, l'autor és conscient de la transcendència del que, amb notable senzillesa i sobrietat expositiva, ens proposa al seu estudi i per això mateix no s'està de dir al mateix epíleg:

«Sóc conscient que el tema no és tancat i espere que el llibre contribuirà a obrir i impulsar nous estudis sobre l'*Espill*. La controvèrsia, a partir de bases acadèmiques i amb rigor metodològic, és el millor present que pot rebre una obra i el millor homenatge que es pot fer al seu autor». (p. 249).

Afirmació que compartim de totes totes, i que ens permet de tancar aquesta recensió, no sense destacar-hi, a més a més, el gran treball d'anàlisi fraseològica i de recerca documental que trobem en aquest estudi del professor Josep Guia i Marín.

Josep Lluís SIRERA
Universitat de València

HAUF, Albert (2010): *Temes mallorquins*. Barcelona: Edicions UIB; Institut d'Estudis Baleàrics; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 455 p. (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 38).

El volum present recull catorze treballs del professor Albert Hauf, estructurat en dues parts de set estudis sobre literatura medieval la primera i de quatre sobre literatura popular la segona, completada amb tres *laudationes* de gent estimada que constitueixen una mena d'epíleg. Suposant que la tria pertany a l'autor, podríem ressaltar el caire eruditíssim dels onze primers i la vessant humana dels darrers, tanmateix una faceta que és sempre present al llarg de tota la seva producció. Al cap i a la fi són un tast d'una obra molt extensa —basta albirar la quantitat d'autocitacions presents dins la nombrosa bibliografia esmerçada—, que en aquest cas abraça cinc lustres. Permet comprovar, a més, la seva formació completa, lluny de l'excessiva especialització actual, moda imperant a les nostres universitats. Però el que és més digne d'assenyalar és la manera que té de transmetre els coneixements propis. Coneix els clàssics i en tot moment aplica el *prodesse et delectare* horacià, l'"ensenyar adilitant" de Ramon Llull i ho fa, generalment, anivellant-se a l'oient o al lector. Es tracta d'una tècnica pedagògica que li permet entrar en qualsevol tema, per abstrús que sia, d'una manera amical i amable, establint una mena de complicitat, mitjançant els records personals, les experiències pròpies, la crítica i la denúncia no exemptes d'ironia. Això no sobta després de tot, quan té el públic al davant, però sí que sorprèn el fet que el mestre no canviï ni una coma en traslladar al paper les paraules amb què sol començar les seves erudites dissertacions; aleshores el lector no hi veu mai ni sobergueria ni exaltació del jo sinó una naturalitat que el convida a entrar subrepticiament en el camp de vegades envitricollat de la ciència.

A aquestes premisses obeeix el treball titulat «Les veus del temps. Llull, o l'estètica compromesa», uns comentaris a una antologia de textos lul·lians. Allà l'autor utilitza més de tres pàgines "a manera de justificació" per mostrar la seva disconformitat amb la política educativa oficial, sense estalviar els noms i llinatges de personatges nostrats i forans, responsables de la mediocritat que impera en les aules. A continuació el professor, tot criticant la pobresa de les antologies i el que representen d'epitafi dels grans autors clàssics medievals, emprèn una lliçó magistral dedicada al comentari ordenat i exhaustiu de fragments del *Blaquerna*, del *Llibre d'Amic e Amat* i del *Llibre de Meravelles* i, tot reproduint el passatge, fa el respectiu comentari textual i contextual, per acabar amb la conclusió derivada de la seva anàlisi.

El treball titulat «Sobre l'*Arbor exemplificalis*» ofereix un altre registre. Hom pot apreciar des del primer moment que va dirigit a un públic especialitzat atenent a l'extensió, a les citacions llatines originals —potser n'havia de facilitar la traducció al lector, considerant l'actual desconeixement de la